5. Ліннік О. О. Дидактичні умови розвитку допитливості учнів 1 класу: дис. … канд. пед. наук: 13.00.09 / Ліннік Олена Олегівна. – Луганськ, 2007. – 244 с.
6. Нижегородцева Н. В. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе: пособие для практических психологов, педагогов и родителей / Нижегородцева Н. В., Шадриков В. Д. – Москва: Гуманитарный центр ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

Мирослава Пересунько

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА СПРАВА МИКОЛИ БАЖАНА

Особливістю багатьох українських літературних діячів стало те, що їхня творчість це щось значно більше та ширше, ніж просто їхні твори. Завдяки цьому письменник чи поет постає діячем не лише історичним, а й діячем преси і видавничої справи, які є невід'ємними складовими культурного поступу.

Упродовж останніх десятиліть, коли розпочалося активне повернення в літературу десятків імен письменників трагічного покоління 1930-х рр., творчість Миколи Бажана нечасто ставала об'єктом наукових зацікавлень вітчизняних літературознавців. Герой Соціалістичної Праці, академік, лауреат державних премій, поет, якого оминуло колесо репресій, Бажан, здавалося, цілком укладався в ідеальну модель «співця радянської доби» [2, с. 15].

Замислюючись над життєвим і творчим шляхом Миколи Платоновича Бажана (1904–1983), не можна позбутися враження, що він був народжений стати не лише самобутнім поетом, можливо, одним з найбільших в українському письменстві XX ст., а й діячем культури в найширшому розумінні – літературним критиком, видавцем, перекладачем, організатором численних наукових і літературно-художніх видань та оригінальних серій української і світової класики [6, с. 38].

Постановою уряду України в грудні 1957 р. було започатковано діяльність Головної редакції УРЕ, яка підпорядковувалася президії Академії науки УРСР на засадах науково-видавничої установи та мала здійснювати науково-редакційне опрацювання і випуск на високому науковому, теоретичному та художньо-поліграфічному рівнях універсальних і галузевих енциклопедій, енциклопедичних довідників та іншої літератури, що за своїм характером наближалася б до енциклопедичних видань. Першочерговим завданням було проголошено підготовку універсальної української енциклопедії, обсяг якої становив би 15–16 томів по 36 друк. аркушів, накладом 100 тис. примірників. Очолив новостворений видавничий осередок академік Микола Бажан [7, с. 21].

Бажан наголошував на необхідності поновлення, а не започаткування

роботи над Українською Радянською Енциклопедією. Йому було важливо нагадати про актуальність зробленого Миколою Скрипником. Це він 1944 року домігся ухвалення постанови українського уряду про видання УРЕ. Миколу Платоновича якраз призначили на посаду заступника голови ради міністрів Української РСР, тож мав би й опікуватися справою державного значення. Якраз тоді Микола Бажан, добре розуміючи політичну ситуацію, знаючи про всі обмеження, пропонує свій виношений, глибоко продуманий проєкт.

1958 року нарешті вдалося втілити виношену мрію: починає роботу Головна редакція Української радянської енциклопедії. Її очільник одразу ставить максималістські завдання: йдеться не просто про українознавство, а про універсальну енциклопедію, второвану (неофіційно, звичайно) на найкращі західні зразки. У ситуації фатально заідеологізованої гуманістики, безнадійно низького рівня університетської освіти зростала вага довідкових , інформативних видань як орієнтирів [1, с. 313].

Підготовка багатотомної універсальної енциклопедії пов’язана з подоланням неабияких організаційних, насамперед кадрових проблем. На жаль, Микола Бажан не мав змоги залучити до роботи вітчизняних вчених, які брали участь в опрацюванні матеріалів УРЕ у 1930–1934 рр., адже мало хто залишився живим після жорстоких репресій сталінської доби. Довелося шукати фахівців, зацікавлених видавничою справою, що мали б належний науковий доробок та виявляли схильність до організаційно-редакторської роботи.

Не менш відповідально ставився Микола Бажан і до формування авторського колективу. Він прагнув залучити до укладання енциклопедичних статей еліту національної науки і культури середини XX ст., провідних учених різних галузей знань, шанованих українською громадськістю діячів. Щоправда, нині зауважуємо певну тенденційність у позиції головного редактора, адже непоодинокі випадки, коли авторами статей ставали відомі партійні функціонери, високопосадовці або ж ті «благонадійні» науковці, погляди яких однозначно збігалися з офіційною лінією партійних постанов щодо «високого науково-ідейного рівня українських енциклопедичних видань». Однак реалії часу були такими, що іншого підходу бути не могло [7, с. 25].

На жаль, у процесі залучення авторів Головна редакція УРЕ зіткнулася з неочікуваними труднощами, зумовленими відсутністю методичного досвіду. Так, у доповідній записці Президії АН УРСР «Про стан роботи над виданням УРЕ» (1959) зазначалось: «Одним з недоліків підбору авторів статей до першого тому є те, що багато суміжних статей через брак часу доводилось замовляти декільком авторам, а це призводило до невиправданих повторень у статтях і ускладнювало редакційне опрацювання матеріалів» [4, с. 298].

Пізніше, уже у 1963 р., коли до друку готували десятий том УРЕ, несподівано для видавців були суттєво зменшені державні видатки на

виплату авторського гонорару. Микола Бажан чітко висловив свою думку: він вважав, що забезпечити економію коштів можна насамперед за рахунок збільшення навантаження апарату УРЕ редакційними статтями. «Це, правда, дуже важко, – наголошував він у своєму виступі на засіданні редакційної колегії першого видання УРЕ, – наш апарат і так значно завантажений, апарат наш з кожним днем удосконалюється і набуває вищої кваліфікації. Думаю, що ми можемо у видану нам гонорарну суму вкластися завдяки більшій кількості неоплачуваних статей, тобто статей, написаних співробітниками Головної редакції. Зрозуміло, що при цьому необхідно стежити, аби це аж ніяк не принижувало наукову якість матеріалу, аби не було випадків списування з МСЕ або з БСЕ, аби це завжди була оригінальна творчість».

Методичний підхід до створення та опрацювання розгалуженої системи взаємозв'язків між статтями енциклопедичного видання складався у Миколи Бажана, поступово, здебільшого під час роботи над виданнями УРЕ та УРЕС. В його основу було покладено загалом традиційний для енциклопедичної практики принцип, сформульований головним редактором так: «Ми розробили таку систему статей: від основної статті через низку посилань скеровуємо читача до інших статей, які дають поглиблену наукову інформацію» [5, с. 8].

Як відомо, Микола Бажан прийшов до Головної редакції УРЕ, маючи за плечима значний досвід журналістської, видавничої роботи над підготовкою до друку видань вітчизняної і світової класики, творів молодих письменників, високий авторитет в урядових, наукових, літературних колах, а ще – неабиякий життєвий досвід [8, с. 111]. Варто зауважити, що поєднання наукової, літературної та організаційно-громадської діяльності (а саме такою є праця зі створення та видання національної енциклопедії) загалом характерне для видатних українських письменників XX ст., яких жодним чином не можна обмежити лише кабінетним середовищем.

Працездатність Миколи Бажана вражала. В. Костенко згадує: «Він уважно прочитав усі 50 тисяч статей та розглянув понад 10 тисяч ілюстрацій. Причому процентів десять статей (тобто тисяч п'ять) повертав на доробку або для уточнення якогось місця в тексті, а потім знову читав… Щоб уявити, який обсяг роботи він виконав при виданні 17 томів УРЕ, треба взяти такий підрахунок: якщо всю текстову частину видання набрати десятим кеглем та видати книгу у десятиаркушевому обсязі звичайним форматом – це було б 140 томів. І не просто прочитати, а відредагувати, переглянути значну частину гранок і чимало текстів у верстці та ще й всебічно проаналізувати сигнальний примірник – це, я б сказав, міг зробити тільки Микола Платонович Бажан».

За час роботи Миколи Бажана в Головній редакції УРЕ влада неодноразово робила приховані спроби усунути його від енциклопедичної діяльності, створюючи численні штучні труднощі та вигадані проблеми. Не наважуючись відкрито зробити, «доброзичливці» з вищих владних ешелонів

лукаво пропонували йому місце директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (після смерті М. Рильського в 1964 р.). Микола Бажан рішуче відмовився, адже чітко усвідомлював всю небезпеку будь-яких кадрових перестановок для Головної редакції УРЕ та подальшої долі українських енциклопедій [3, с. 43].

Отже, Микола Бажан не лише продукував і відстоював ідеї, а й упродовж чверті століття наполегливо працював над їх втіленням. І в кожній своїй діяльності він був справжнім професіоналом, до думки якого завжди дослухалися, на позицію якого зважали в усіх ситуаціях. Завдяки невтомній багаторічній діяльності М. Бажана Україна впевнено ввійшла до числа країн – лідерів з високорозвинутою енциклопедичною справою.

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 496 с.
2. Гальчук О. Античний космос поезії Миколи Бажана. Слово і Час. 2011. № 5. С. 15–23.
3. Костенко Н. В. Подвижник української культури // Бажан М. Вибрані твори. у 2-х т. Т. 1. К.: Українська енциклопедія, 2003. С. 3–56.
4. Про Миколу Бажана: Літературно-критичні матеріали, есе. К.: Рад. письменник, 1984. 335 с.
5. Черниш Н. І. Методичні та організаційні засади створення українських енциклопедій (з редакторського досвіду М. П. Бажана). Наук. зап. / Укр. акад. друкарства, 2012. № 1. С. 3–16.
6. Черниш Н. І. Участь Миколи Бажана у виданні української та світової классики. Вісник Книжкової палати, 2011. № 11. С. 37–41.
7. Черниш Н. І. Формування концепції української енциклопедії (з редакторського досвіду М. П. Бажана). Поліграфія і видавнича справа, 2011. № 4. С. 20–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2011_4_5
8. Черныш Н. И. Уроки издательского опыта Н. П. Бажана: Работа в Главной редакции Украинской Советской энциклопедии. Книга: Исследования и материалы. М., 1987. Вып. 54. С. 106–124.

Лілія Пивовар

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Освіта України нині проходить етап реформування, трансформації та модернізації. Відповідно до базових нормативних документів (Закон України про освіту, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Державний стандарт базової і повної середньої освіти) сучасна система освіти вибудовує модель української ідентичності і характери-